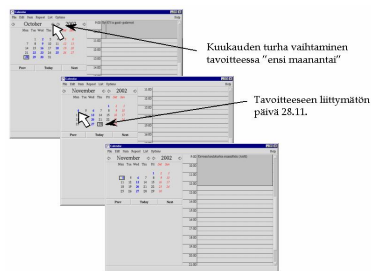

Käyttöliittymien testaus- ja arviointimenetelmät

Käytettävyysläpikäynti (usability walkthrough) ja kognitiivinen läpikäynti (cognitive walkthrough)

Käytettävyysläpikäynti

Käytettävyysläpikäynti (usability walkthrough) [Bias91] on käyttäjien kanssa pidetty ohjattu palaveri, jossa käydään läpi oikeaa toimenpidepolkua.

Käytettävyyssläpikäynti

Ero käytettävyysestisiin

- n Käytettävyyssläpikäynti (kirjallisuudessa usein nimellä *pluralistic usability walkthrough* [Bias91]) muistuttaa käytettävyysestisiä, jossa voi olla samanaikaisesti paikalla monta käyttäjää. Ero:
  - n Käytettävyysestissä käyttäjällä on vapaat kädet suorittaa tehtävää parhaaksi katsomallaan tavalla. Hänen annetaan tehdä myös virheitä ja keksiä omia toimintastrategioitaan.
  - n Läpikäyntipalaverissa palaveria ohjaava käyttöliittymäasiantuntija vetää testikäyttäjiä ennalta valmisteltua oikeaa toimenpidesekvenssiä (oikeaa polkua) pitkin.
- n Käytettävyyssläpikäynti etenee ohjatusti:
  - n Jokainen käyttäjä merkitsee paperisiin näyttökuviinsa sen toimenpiteen, jonka hän seuraavaksi tekisi.
  - n Merkitsemisen jälkeen kaikkien käyttäjien valinnat ja valintojen syyt käydään läpi ja niistä keskustellaan.
  - n Tämän jälkeen vetäjä näyttää oikean vaihtoehdon, ja kaikki jatkavat tätä oikeaa polkua.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Käytettävyyssläpikäynti

Läpikäyntipalaverin kulku

- n Läpikäyntitestauksen aloittaminen
  - n Kaikilla käyttäjillä on näyttökuvat paperilla kuvasarjana (tai vaihtoehtoisesti käyttäjät ovat saman paperiproton ääressä, jota palaverin vetäjä päivittää).
  - n Palaverin vetäjä esittää testitapauksen eli kuvailee käyttötilanteen.
- n Käyttäjien omat toimenpiteet:
  - n Käyttäjät merkitsevät näyttökuviinsa sen toimenpiteen, jonka he seuraavaksi tekisivät (esim. web-sivustolla sen linkin, jota käyttäjä seuraavaksi klikkaisi): "*Mistä painaisit?*" tai "*Mitä tekisit nyt seuraavaksi?*"
  - n Käyttäjät kirjoittavat näyttökuviensa reunaan, mitä he odottavat ko. toimenpiteestä seuraavan: "*Mitä odotat siitä tapahtuvan?*"
  - n Vetäjä selvittää käyttäjiltä, mitä he valitsivat ja miksi, ja ryhmä keskustelee vetäjän johdolla ehdottamista toimintavaihtoehdoista.
- n Oikean toimenpiteen käsittely ja eteneminen yhteisellä polulla:
  - n Vetäjä näyttää käyttäjille oikean toimenpiteen.
  - n Käyttäjät kirjoittavat näyttökuviensa reunaan, mitä he odottavat oikeasta toimenpiteestä seuraavan (jos oli eri kuin oma valinta): "*Mitä odotat nyt tapahtuvan?*"
  - n Kaikki 'suorittavat' oikean toimenpiteen, ja vetäjä näyttää, miten järjestelmä reagoi siihen (seuraava näyttökuva). Nyt kaikki ovat taas samalla polulla.

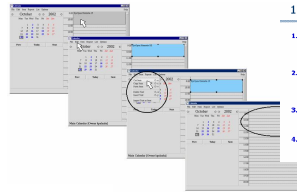
Toistetaan jokaisen toimenpidesekvenssin kohdalla

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Kognitiivinen läpikäynti

Kognitiivisessa läpikäynnissä (cognitive walkthrough) [Wharton94, Lewis97] ei ole testikäyttäjiä, vaan asiantuntija käy läpi oikeaa toimenpidepolkua ja arvioi sen jokaista askelta neljän tarkistuskysymyksen avulla.

1. Valitse kk-näkymästä ma 28.10.

- Yritäkö käyttäjä saavuttaa oikeaa vaikutusta (effect)?**
Kyllä. Uskottava tarina: Kirjasto on suuri koulun asiakaspaikka, josta löydetään kaikki tarvittavat materiaalit, joihin näin on helposti pääsy.
- Huomaako käyttäjä, että oikea toimenpide (action) on tarjolla?**
Kyllä. Uskottava tarina: Järjestelmä avautuu oletuksena kuluvaan päivitykseen ja "tuo materiaali" näkyy lisätoimintojen listassa.
- Tuhoääkö kja oikean toimenpiteen tulvottuus vaikutukseen?**
Kyllä. Uskottava tarina: Joutuvien materiaalien lisääminen on oikean toimenpiteen järkevä toimintakeho, joka on tarjolla.
- Jos oikea toimenpide suorittuu, huomaako kja etenemisen?**
Kyllä. Uskottava tarina: Valittu päivä ympäri vuorokauden on erittäin helppo nähdä.

Kognitiivinen läpikäynti Opittavuusesteiden poistaminen

- n Kognitiivisessa läpikäynnissä arviointia tekevä asiantuntija selvittää oikean suorituspolun ja arvioi sen jokaista askelta erikseen ilman testikäyttäjiä.
- n Menetelmä poistaa opittavuusesteitä polun varrelta. Tavoitteena on, että käyttäjä keksisi jokaisen toimenpideaskelen, joka hänen pitäisi tehdä.
- n Arvioinnin kulku
  - n Määritellään kohdekäyttäjät ja heidän oletettu tietämyksensä ja tietojärjestelmien käyttökokemuksensa.
  - n Laaditaan oikea toimenpidesekvenssi (actions), joka johtaa valitun tavoitteen saavuttamiseen (oikea polku).
  - n Analysoidaan käyttöliittymäratkaisuja käymällä toimenpidesekvenssiä läpi askel kerrallaan. Jokaisen askelen kohdalla arvioija vastaa neljään tarkistuskysymykseen.

Kognitiivinen läpikäynti

Neljä tarkistuskysymystä

1. Yrittääkö käyttäjä saavuttaa oikeaa vaikutusta (effect)?
Will the user be trying to achieve the right effect?
Esimerkki kirjallisuudesta: *Ennen kuin käyttäjä pystyi syöttämään lomakkeen kenttään uutta tietoa, hänen piti tyhjentää kenttä erillisellä komennolla.*
2. Huomaako käyttäjä, että oikea toimenpide (action) on tarjolla?
Will the user notice that the correct action is available?
Esimerkki kirjallisuudesta: *Käyttäjä ei keksi tuplaklikata kaaviokuvan tiettyä kohtaa, jos kuvaan ei ole merkitty klikattavia kohtia.*
3. Yhdistääkö käyttäjä oikean toimenpiteen toivottuun vaikutukseen?
Will the user associate the correct action with the desired effect?
Esimerkki kirjallisuudesta: *Tavoiteltava vaihtoehto ei ole näkyvässä, tai useamman vaihtoehdon otsikot vaikuttavat yhtä hyviltä tähän tarkoitukseen.*
4. Jos oikea toimenpide suoritetaan, huomaako käyttäjä etenemisen?
If the correct action is performed, will the user see that progress is being made?
Esimerkki kirjallisuudesta: *Puuttuvan tai harhaanjohtavan palautteen vuoksi käyttäjä luulee, että jotain meni vikaan ja yrittää undo:ta tai muita korjauksia.*

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

[Wharton94] [Lewis97]

Kognitiivinen läpikäynti

Uskottavat tarinat ja epäonnistumistarinat

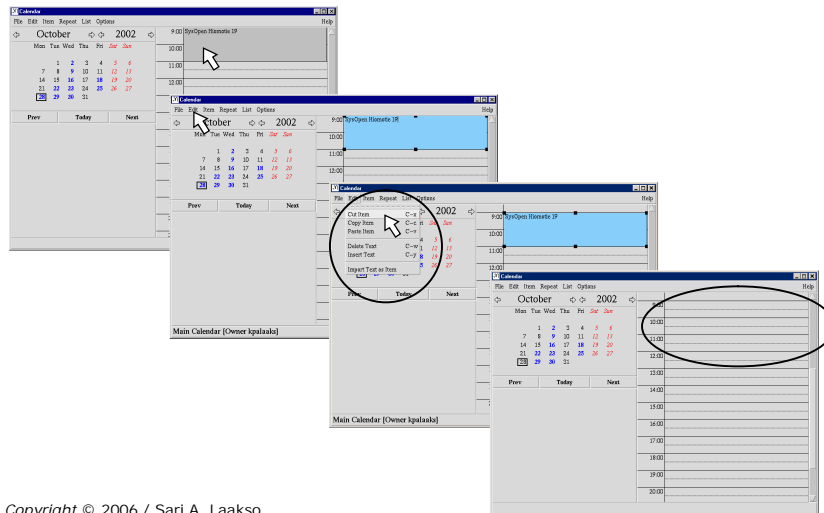
1. Yrittääkö käyttäjä saavuttaa toimenpiteellä oikeaa vaikutusta (effect)?
Kyllä. Uskottava tarina:
Ei. Epäonnistumistarina:
2. Huomaako käyttäjä, että oikea toimenpide (action) on tarjolla?
Kyllä. Uskottava tarina:
Ei. Epäonnistumistarina:
3. Yhdistääkö käyttäjä oikean toimenpiteen toivottuun vaikutukseen?
Kyllä. Uskottava tarina:
Ei. Epäonnistumistarina:
4. Jos oikea toiminto suoritetaan, huomaako käyttäjä etenemisen kohti tehtävän valmistumista?
Kyllä. Uskottava tarina:
Ei. Epäonnistumistarina:

Kuva: [Valorinta05, s. 10]

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Perustuu lähteisiin [Wharton94] ja [Lewis97]

Icalin kognitiivinen läpikäynti Demo: Kalenteriohjelman testaus

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Icalin kognitiivinen läpikäynti Tehtäväkuvaus ja alkutila

Tehtäväkuvaus

Kuvalle tehtävä ensimmäistä kertaa sovellusta käyttävän käyttäjän näkökulmasta.

Asiakas SysOpenilta soittaa ja pyytää ensi viikon maanantaiksi 28.10. sovitun palaverin siirtämistä viikolla eteenpäin. Saavuttaakseen tavoitteensa käyttäjä etsii SysOpenin palaverimerkinnän maanantailta 28.10. klo 9-11 ja siirtää sen seuraavan viikon maanantaiksi 4.11. samaan ajankohtaan.

Järjestelmän alkutila

Kerro oletukset järjestelmän tilasta, kun käyttäjä aloittaa työskentelyn.

Kalenterissa on valittuna päivä ma 21.10.2002, jossa on näkyvissä yksi kalenterimerkintä klo 14-15: "IIR-esitelmä, Radisson SAS".

Maanantain 28.10. kohdalla on kaksi tapahtumaa samaan aikaan: klo 9-11 "SysOpenin demo" ja klo 9-11 "KY:n goal-palaveri". Maanantaina 4.11. on yksi tapahtuma: klo 9-12.30 "Kevään koulutusten suunnittelu (Antti)."

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

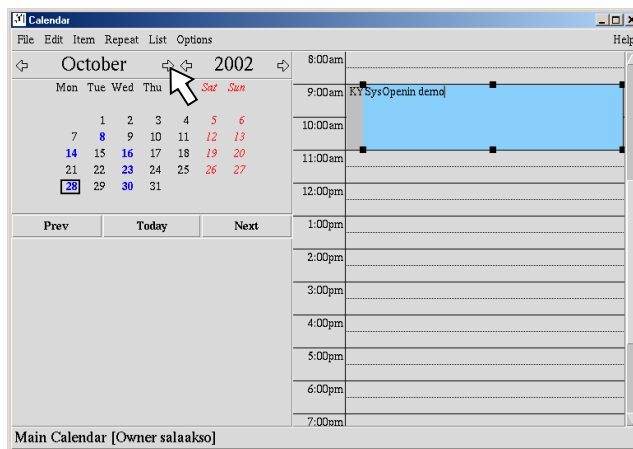
Icalin kognitiivinen läpikäynti Toimenpidesekvenssi

1. Valitse kuukausinäkymästä päivä maanantai 28.10.
2. Valitse SysOpenin palaveri päällimmäiseksi.
3. Siirry seuraavaan kuukauteen kalenterin eteenpäin-nuolipainikkeesta.
4. Valitse kuukausinäkymästä maanantaipäivä 4.11.
5. Palaa kuluvaan kuukauteen kalenterin taaksepäin-nuolipainikkeesta.
6. Valitse alkuperäinen palaveripäivä maanantai 28.10.
7. Valitse SysOpenin palaveri klikkaamalla sitä.
8. Avaa Edit-valikko.
9. Valitse *Cut Item* -toiminto.
10. Siirry seuraavaan kuukauteen kalenterin eteenpäin-nuolipainikkeesta.
11. Valitse kuukausinäkymästä päivä maanantai 4.11.
12. Avaa Edit-valikko.
13. Valitse *Paste Item* -toiminto.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Icalin kognitiivinen läpikäynti Toimenpide 3: näyttökuva

Toimenpide 3. Siirry seuraavaan kuukauteen kalenterin eteenpäin-nuolipainikkeesta.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Icalin kognitiivinen läpikäynti Toimenpide 3: analyysi

Toimenpide 3:

Siirry seuraavaan kuukauteen kalenterin eteenpäin-nuolipainikkeesta.

1. Yrittääkö käyttäjä saavuttaa oikeaa vaikutusta (effect)?

Kyllä. Uskottava tarina: *Käyttäjä siirtyy kalenterissa eteenpäin nähdäkseen seuraavan viikon maanantain.*

2. Huomaako käyttäjä, että oikea toimenpide (action) on tarjolla?

Kyllä. Uskottava tarina: *Eteenpäin-nuolipainike on kuukausinimen vieressä näkyvillä. Vaikka se ei kunnolla näytä painikekomponentilta, käyttäjä todennäköisesti keksii nuolisymbolista, että sitä voi klikata.*

3. Yhdistääkö kjä oikean toimenpiteen toivottuun vaikutukseen?

Ei. Epäonnistumistarina: *Käyttäjä yrittää siirtyä seuraavaan kuukauteen painamalla Next-painiketta (arvioitu todennäköisyys 30 %). Next-painike siirtää näkymää yhden päivän eteenpäin.*

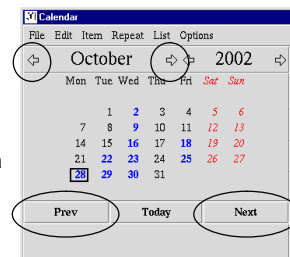
4. Jos oikea toimenpide suoritetaan, huomaako kjä etenemisen?

Kyllä. Uskottava tarina: *Käyttäjä huomaa yläpalkista, että näkyviin ilmestyy seuraava kuukausi November.*

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Icalin kognitiivinen läpikäynti Esille tulleita ongelmia

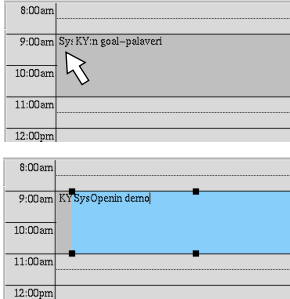
- n Opittavuus: Käyttäjä saattaa ajatella, että kuukausikalenterin alla olevilla *Prev-* ja *Next-* painikkeilla voi siirtyä edelliseen tai seuraavaan kuukauteen, vaikka oikeat toiminnot olisivat yläreunan nuolipainikkeissa.
- n Toimintastrategia: Kalenteritapahtuman cut&paste ei vastaa käyttäjän mielessä olevaa siirtämistavoitetta.
- n Opittavuus ja palaute: Arviointi sai kiinni huonosta päällekkäisten tapahtumien visualisoinnista johtuvat ongelmat opittavuudessa ja järjestelmän antaman palautteen (feedback) yhteydessä.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Icalin kognitiivinen läpikäynti Ongelmia, joita ei saatu kiinni

- n Menetelmä ei saanut kiinni tehokkuusongelmaa turhasta navigoinnista kahden maanantaipäivän välillä siirryttäessä.
- n Ei löytänyt päällekkäisten tapahtumien huonosta visualisoinnista syntyvää tehokkuusongelmaa: rinnakkaiset tapahtumat peittävät toisiaan, minkä seurauksena käyttäjälle syntyy ylimääräistä työtä tapahtuman valitsemisesta päällimmäiseksi, jotta hän voisi nähdä kuvaustekstin.
- n Ei löytänyt työmuistin kuormitusongelmaa palaverin uuteen kohdepäivään siirryttäessä: käyttäjä ei välttämättä ole varma, että 4.11. on seuraavan viikon maanantai, kun edellinen maanantai katosi näkyvistä eikä hän muista ulkoa sen päivämäärää.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Kognitiivinen läpikäynti Esille saatavat kälin ongelmakohtat

- n Ongelmien oikeellisuus:
  - n Tuloksista vaikuttaa tulevan hyvin oikeellisia: kognitiivisella läpikäynnillä löytyvät ongelmat paljastuvat todellisiksi ongelmiksi myös käytettävyystesteissä.
  - n Jenni Valorinnan gradutyössä 100 % kognitiivisella läpikäynnillä löytyneistä ongelmista tuli esille myös käytettävyystesteissä, ja valtaosa ongelmista tuli esiin monella käyttäjällä [Valorinta05].
- n Ongelmien kattavuus:
  - n Kirjallisuuden mukaan menetelmä löytää noin 40 % (tai enemmän) käytettävyystestauksen avulla löytyvistä ongelmista [Lewis97].
  - n Gradutyön testeissä kognitiivinen läpikäynti löysi noin 24 % käytettävyystestauksessa esille tulleista huomattavista ongelmakohtista [Valorinta05].

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Kognitiivinen läpikäynti

Mitä menetelmä ei saa kiinni

- n Käytettävyydestäukseen verrattuna kognitiivinen läpikäynti ei vaikuta saavan kiinni seuraavanlaisia ongelmia (vrt. [Valorinta05]):
  - n Ongelmat, jotka johtuvat käyttäjän tekemistä lipsahduksista, virheistä ja virheiden korjausyrityksistä.
  - n Käyttötilanteen suorittamisessa tarvittavat siirtymiset sovelluksen ulkopuolelle toisiin sovelluksiin tai kynän ja paperin käyttöön jäävät helposti huomiotta ja testaamatta.
- n Arvioitavan käyttöliittymädesignin *hyödyllisyyden ja tehokkuuden* on oltava jo valmiiksi hyvä, koska menetelmä vain parantaa käyttäjälle suunniteltua polkua opittavammaksi.
  - n Ei vaikuta saavan kiinni vakaviakaan tehokkuusongelmia. Esim. turhista toimintoketjuista saadaan selville vain niiden mahdollisesti sisältämät opittavuusongelmat.
  - n Ei vaikuta osuvan käyttäjän päätöksenteko-ongelmiin. Esim. työmuistin käyttöä vertailutilanteissa ei arvioida lainkaan.

Copyright © 2006 / Sari A. Laakso

Lähteet

Käytettävyydestäus

Nielsen93 Nielsen J.,
Usability Engineering.
Academic Press, San Diego, CA, 1993. Ks. luku 6.

Käytettävyydläpikäynti

Bias91 Bias R.,
Walkthroughs: Efficient Collaborative Testing.
IEEE Software, Vol. 8, No. 5, 1991, s. 94-95.

Kognitiivinen läpikäynti

Lewis97 Lewis C., Wharton C.,
Cognitive walkthrough.
Teoksessa Helander M., Landauer T., Pradhu P. (toim.), *Handbook of human-computer interaction*. Elsevier Science B.V., 1997, s. 717-732.

Wharton94 Wharton C. et al.,
The Cognitive Walkthrough Method: A Practitioner's Guide.
Teoksessa Nielsen J., Mack R.L. (toim.), *Usability Inspection Methods*. John Wiley & Sons, New York, 1994, luku 5.

Valorinta05 Valorinta J.,
Kognitiivinen läpikäynti ja käytettävyydestäus käyttöliittymän arviointimenetelminä.
Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, TKTL, 2005.